

Marjut Helminen — K.J. Lång (toim.): **Kansainväliset ihmisoikeudet**. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1987, 372 s.

Suomalaisen ihmisoikeuskulttuurin tila on arvioinnin kohteena *Ihmisoikeuksien ja kansalaisvapauksien liiton* piirissä kootussa »Kansainväliset ihmisoikeudet» -teoksessa. Arvio ei ole kovin valoisa: »Suomessa ihmisoikeuksien asiantuntijoiden, viranomaisten ja poliitikkojen välinen keskustelu on tuskin edes käynnistynyt», kirjoittavat tämän ensimmäisen suomenkielisen kansainvälisiä ihmisoikeuksia laavammin käsittelevän teoksen toimittajat kirjan esipuheessa. Viidestätoista erillisestä artikkelista koostuva teos pyrkiiikin toisaalta olemaan suomalaisen ihmisoikeuskeskustelun käynnistäjä, toisaalta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin systemaattisesti perehdyttävä oppi- ja käsikirja. Keskeisen huomion kohteina ovat YK:n yleiskokouksessa v. 1966 hyväksytyt ja v. 1976 voimaantulleet kaksi kansainvälistä yleissopimusta, joista toinen koskee kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia (jälj. KP-sopimus) ja toinen taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia (jälj. TSS-sopimus). Ansaitseman esittelyn saavat kuitenkin myös eräät tärkeät erityiskysymykset, kuten naisten ja lasten ihmisoikeudet, ulkomaalaisten oikeudet, pakolaisongelma ja työelämän oikeudet.

Teoksen käyttökelpoisuutta lisää Suomen kannalta keskeiset ihmisoikeustekstit käsittävä dokumenttiliite. Tosin olisi saattanut olla paikallaan sisällyttää siihen myös ihmisoikeussopimusten valtiosisäiset voimaansaattamiskäytännöt, joista olisivat käyneet ilmi sopimusten normihierarkkinen status ja erityisesti KP-sopimuksen osalta Suomen tekemät varaukset.

Yleisvaikutelma kokoomajulkaisusta muodostuu pakostakin myönteiseksi. Tuohan se tarpeellista ensiapua tutkimukselliseen tyhjyyden ja on varmasti omiaan kohentamaan ihmisoikeuksien tuntemusta maassamme. Kirja osoittautuu hyödylliseksi ja käyttökelpoiseksi johda-

tukseksi ihmisoikeusproblematiikkaan. On muistettava, että näinkin laajan ihmisoikeusoppikirjan koostaminen ei ole ollut helppo tehtävä. Ongelmia on varmasti johtunut ennen kaikkea siitä, että ihmisoikeuksia koskeva tieteellinen perustutkimus on Suomessa vielä aivan alkutekijöissään. Tässä valossa kirjan tekijät voivat olla lopputulokseen tyytyväisiä. Mikään ihmisoikeuskeskustelun viimeinen sana kirja ei kuitenkaan em. syystä voi, eikä yritäkään olla.

Kokoomajulkaisuihin sisältyy luonnollisesti aina tiettyä epätasaisuutta ja epätarkkuuksia. Saattaa myös olla niin, että kirjan kahtalaiset tavoitteet — toisaalta virittää keskustelua, toisaalta toimia oppi- ja käsikirjana — lyövät toisiaan jonkin verran korville. Oppikirjamainen yleiskatsauksellisuus ei esim. aina mahdollista kritiikin riittävän syvällistä perustelemista ja kehittelyä.

»Kansainväliset ihmisoikeudet» on monella tapaa juristin kirja. Valtaos kirjoittajista on juristeja. Myös kirjoittajien käyttämä argumentaatio pysyttelee monin paikoin melkoisen puhtaasti oikeudellisena. Tämä on sinänsä aivan luonnollista. Merkitseehän itse asiassa jo käsitteen »ihmisoikeudet» käyttäminen siirtymistä oikeudellisen ajattelun sfääriin, yhteiskunnallisten ilmiöiden arvioimista oikeudellisten mittapuiden mukaan.

Vallitseva suomalainen oikeusideologia on kuitenkin suhtautunut vieroksuvasti ihmisoikeusnäkökulmaan. Suomea velvoittaviin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ei kiinnitetä keskeistä huomiota uutta lainsäädäntöä valmisteltaessa, eivätkä tuomioistuimet tai muut viranomaiset vetoa ratkaisujensa tueksi ihmisoikeussopimuksiin. Esiteltävänä oleva teos onkin ymmärrettävissä ennen kaikkea vallitsevan suomalaisen oikeusideologian kritiikiksi.

Kritiikki kohdistuu ensinnäkin suomalaisen lainsäädännön puutteisiin ihmisoikeusmittapuun mukaan arvioituna. *Heikki Karapuun* mielestä Suomi rikkoo usein kohdin TSS-sopimusta (esim. puutteelliset toimet joukkotyöttömyyden ja asunnottomuuden poistamiseksi). Karapuu painottaa ylipäättään voimakkaasti TSS-sopimuksen oi-

keudellista velvoittavuutta, jota Suomessa on esim. hallitustasolla väheksytty. *Lars D. Eriksson* ja *Martin Scheinin* luettelevat vastaavasti useita kohtia, joissa meillä valitseva oikeustila ei heidän mielestään vastaa KP-sopimuksen vaatimuksia (esim. sotatilalaki, Suomen muutoksenhakujärjestelmä, varusmiesten arestirangaistus, yhdistysten väljät lakkauttamisedellytykset, eräät uskonnolliset virkavelvollisuudet sekä puutteet ulkomaalaisten sanan-, kokoontumis- ja yhdistymisvapaudessa). Ulkomaalaisten oikeuksien osalta kritiikkiä konkretisoi *Matti Pellonpään* kirjoitus. *P.O. Träskman* puolestaan tarkastelee KP-sopimuksen merkitystä tärkeällä erityislohkolla, jolle sijoituvat useimmat Suomen sopimukseen tekemät varaukset, nimittäin rikos- ja rikosprosessioikeuden alueella. Artikkelit tuo selkeästi esiin suomalaisessa esitutkinta- ja oikeudenkäyntimenettelyssä olevia puutteita. Jo Suomen KP-sopimukseen tekemät varaukset osoittavatkin, että juuri tällä sektorilla Suomella on erityisen pitkä matka KP-sopimuksen edellyttämän lainsäädännöllisen tason saavuttamiseen.

Huomauttamista kirjoittajat löytävät myös ihmisoikeussopimuksen valtiosisäisestä voimaansaattamismenettelystä. Blankettimenettely jättää mm. sopimuksen valtiosisäisen vaikutuksen epäselväksi, kun suhde voimaansaattamiseen normaaliin jää täsmentämättä. Arvostelua saa osakseen myös TSS-sopimuksen saattaminen valtiosisäisesti voimaan vain asetuksentasoisella säädöksellä, mikä on ilmeisesti ollut omiaan kaventamaan entisestään sopimuksen tosiasiallista merkitystä.

Kolmas kritiikin kohde on ihmisoikeussopimuksille annettu vähäinen painoarvo tuomioistuinten ja muiden viranomaisten toiminnassa. Kirjassa puolletaan painokkaasti ihmisoikeussopimusten välitöntä valtiosisäistä sovellettavuutta. Näyttääkin siltä, ettei perinteinen opillinen käsitys, jonka mukaan kansainvälisten sopimusten self executing -tyyppiset määräykset ovat voimassa valtiosisäisesti viranomaisia velvoittavina hierarkkisesti transformaatioaktin tasoisina säännöksinä, ole toteutunut ihmisoikeussopimusten kohdalla käytännössä. Kysymys on käsittäkseni laajemminkin perehtymisen arvoinen.

Kirja tuo selkeästi esiin, että ihmisoikeusnäkökulma on täysin relevantti sellaisillakin oikeuden ja yhteiskuntapolitiikan aloilla, joilla ihmisoikeudet eivät ole tähän mennessä kuuluneet käytettyihin argumentteihin. Toisaalta on kuitenkin pidettävä mielessä, että yksilön tosiasiallinen oikeusturva valtiossa on riippuvainen paljosta muustakin kuin ihmisoikeuksien ottamisesta osaksi jokapäiväistä oikeudellista argumentaatiota. Siten esim. sellainen valtio kuin Saksan liittotasavalta, jossa perus- ja ihmisoikeuskulttuuri on puhtaasti juridisessa katsannossa varsin korkealla tasolla, tuskin tarjoaa Suomelle kovin hyvää esimerkkiä tapoineen kohdalla siirtotyöläisiä ja mielenosoittajia tai virkakieltojärjestelmiseen.

Kiintoisa erityisongelma ainakin perusoikeustutkijan silmissä koskee kansainvälisten ihmisoikeuksien ja perus-

tuslain turvaamien perusoikeuksien välistä suhdetta. Tämä kysymys jää teoksessa ehkä liikaakin taka-alalle: ovathan ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien juuret yhteiset ja pyrkiväthän ne vastaamaan tiettyssä mielessä samaan ongelmaan siten täydentäen toisiaan. Erityisen kiintoisana ja vakavan pohdinnan arvoisena pidänkin *Erikssonin* ja *Scheininin* esittämää ajatusta, jonka mukaan kotimaisten perusoikeussäännösten ja KP-sopimuksen tulkintatoimintaa tulisi pyrkiä yhtenäistämään. Kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla on varmasti tärkeä rooli myös silloin, kun hallitusmuodon vanhentunutta perusoikeussäännöstä ruvetaan nykyaikaistamaan. Tarjoavathan ihmisoikeussopimukset perusoikeusuudistukselle tietyn kansainvälisesti hyväksytyin (vähimmäis-?)mittapuun.

VELI-PEKKA VILJANEN